

LANTAI NÓRA

A KORTÁRS IFJÚSÁGI LÍRA SAJÁTÓSÁGAI

Az ifjúsági irodalom nagyon népszerű napjainkban, nemcsak a fiatal olvasók, de akár a felnőttek körében is. (web1, web2) Ennek okát elsősorban az ifjúsági és felnőttirodalom összemosódásában láthatjuk: a felnőttek kapcsolatot ápolnak a bennük élő gyerekekkel, nosztalgizálásba menekülnek. (web2) Az ifjúsági irodalom hallatán viszont főként ifjúsági regényekre gondolunk, s csak elenyésző számban vagy egyáltalán nem jutnak eszünkbe lírai alkotások – holott számos vers születik a kamasz korosztály számára. A következő írásomban a kamaszlíra sajátosságaiba, témaköreibe és poétikai jellemzőibe vezetem be az olvasót.

A KORTÁRS KAMASZVERS TEMATIKAI JELLEMZŐI

A kortárs kamaszversek tematikájukat tekintve rendkívül sokszínűek. Egyrészt a gyermekversekhez hasonlóan közkedveltek a fiatalok mikrokozmoszát bemutató versek: a család, barátok, iskolai élet fontosságát megjelenítő lírai alkotások. A versek gyakran nyíltan beszélnek a kamasz gondjairól, problémáiról, a bennük lezajló lelki folyamatokról: szerelemről, magányról, kétségről. Másrészt reagálnak az aktuális világ működésére, a kor divatjaira, a versekben megjelenik a fiatalok világát körülvevő technika és városi élet, illetve némely versekben a politizálás, történelmi események bemutatása is szerephez jut.

A korábbi évekhez képest változásokat figyelhetünk meg a kamaszirodalom és kamaszvers tematikai tabuhoz való hozzáállásában is. A kortárs ifjúsági irodalom egyes műveit az eddig

marginalizált vagy éppen ignorált egyéni és társadalmi krízishelyzetek, úgynevezett tabu témák határozzák meg. Gombos Katalin is megállapítja, hogy a hetvenes évektől a svéd gyerekversek mintájára a magyar gyerek- és ifjúsági irodalomban is megtalálható a különböző szociális problémák, szülői gyengeségek, halál megjelenítése is. (web3) Az ilyen, korábban tabunak számító témák pedig a kortárs ifjúsági irodalomban gyakran centralizált szerephez kerülnek, akár egész művek, kötetek is épülnek bizonyos tabutémákra. (web4) A korábban sokkoló, tabunak számító témákat is bátran megjelenítik, a versekben gyakran megjelenik többek között a halál, erőszak, szex. (Petres Csizmadia, 2015, 33) A tabutémák ilyesféle feloldása figyelhető meg Lackfi János *Kapjátok el Tüdő Gyuszit!* c. kötetében is, melynek egyik ciklusában a lírai én a különböző tabutémákat (gyilkosság, pornó...) veszi górcső alá és mutatja be a lírai én saját értelmezésében. Szászi Zoltán *Kamasz* c. kötetének versei pedig csupa zavarba ejtő, nehezen feldolgozható témát, tapasztalatot tárnak fel a nagykamaszok életéből (halál, szex, család szétesése, abortusz).

A KAMASZ MIKROKÖRNYEZETE: CSALÁD, ISKOLA, BARÁTOK MEG- JELENÉSE A VERSEKBE

A modern és posztmodern ifjúsági líra már nem a felnőttek világát jeleníti meg, hanem az kamaszok mikrokozmoszát próbálja bemutatni. Az irodalmi alkotások a kamasz olvasót az ifjúság nézőpontjából, az ő nyelvüket imitálva és

gondolkodásmódjukat leképezve mutatják be. Ezek a művek ezáltal kiemelten fogékonyak a humorra, játékoságra is. (Petres Csizmadia, 2015, 16) A kamaszversek lírai éneje így gyakran a lírai én mikrokozmoszából meríti tematikáit. A versekben fontos szerepe van a családnak, az iskolai környezetnek, barátságoknak, emberi kapcsolatoknak, kamaszszemmel értékelt helyzeteknek és a szerelemnek is.

A kortárs kamaszlírában a gyermekversekhez hasonlóan megjelennek a szülők, szülő-gyermek viszony leírásai. A kamasz maszkja mögé bújt lírai én gyakran a paródia, ironia eszközével mutatja be szüleit. Kollár Árpád *laknak bennem* c. versének záró sorában a lírai én például kijelenti: „és apa kiabálni kezd, hogy ne kiabáljunk végre.” (Kollár, 2014, 21).

A kamaszversek gyakori színtere az iskola, az iskolai környezet is. Akadnak lírai alkotások, amelyek a tanárok paródiájára épülnek, bizonyos versek a tanórákat vagy a szünetbéli elfoglaltságokat írják le, illetve különböző iskolai eseményeket, ünnepeket (ballagás, évszónya) is megjelenítenek a versek. Lackfi János *Robban az iskola* (2016) c. kötet – ahogy a nevéből is kikövetkeztethető – főként iskolai környezetben játszódó verseket tartalmaz.

TESTI VÁLTOZÁST ÉS LELKI FOLYAMATOKAT MEGJELENÍTŐ VERSEK

A kamaszversekben a lelki folyamatok, a kamaszok életkorából adódó lelki, érzelmi és intellektuális sajátosságok is említésre kerülnek, s ezek gyakran képezik a versek témáit. Az irodalmi műveknek

gyakori témája a magány érzése, illetve a szerelem.

Lackfi Zsák c. versében a nagyobb diák kisebbre mért erőszakos megnyilvánulását mutatja be, melynek a lírai én az elszenvedője. Látszólag a lírai én könnyen tud beszélni az eseményről, lábának kirúgásáról, viszont amikor összegezni szeretné érzelmeit, nem talál szavakat, az állítmány a mellérendelő tagmondatokban rendre elmaradozik: „és az egyik nagy egyetlen rúgással.../ mindkét lábamat.../ én meg, mint egy zsák,/ és nem tehetek semmit ellene.” (Lackfi, 2013, 82)

A középikolások számára izgalmas olvasmány Varró Dániel Szívdesszert c. kötete, mely több szelemes vers mellett hat sms-verset tartalmaz. A verseket olvasva egy mini kapcsolattörténetet figyelhetünk meg: az első sms-vers szerelmi vallomás („beléd vagyok kedvesem esve” – Varró, 2007, 18), az ezt követő versek pedig a kedves hiányát és kapcsolatuk távolságát, illetve a viszonzatlan szerelem érzéseit írják le.

A lelki folyamatok mellett a kamaszlíra előszeretettel jeleníti meg a testi változás folyamatait is. Ágai Ágnes Van egy kabalamacim (1985) kezdetű szabadversének lírai éneje a gyermekség és felnőtté válás küszöbén áll. Már nem gyerek, de még nem is felnőtt. A lírai én a felnőtté válás kezdetével azonosítja: „Ézért csak a fürdőszobában veszem elő, / amikor azt vizsgálom, / végülis, mikor borotválkozhatom.” (Ágai, 1985, 7)

SZOCIÁLIS ÉRZÉKENYSÉGET MEGJELÉNÍTŐ ÉS POLITIZÁLÓ VERSEK

Hogy a kortárs kamaszlíra nem feltétlenül egy idealizált világot szeretne bemutatni, arra több példát is találunk. Krusovszky Dénes Mindenhol ott vagyok (2013) c., kiskamaszoknak ajánlott kötete több versének lírai éneje is a hajléktalanok életéről gondolkodik. Ilyenek a Büntetésből aludni és a Foltember c. versek is. A Büntetésből aludni lírai éneje gyermekmonológként teszi fel filozo-

fikus kérdéseit a témát illetően: „Vajon milyen rosszaságot / követtek el azok, / akiknek most az aluljáróban / meg a parkban meg a kapualjban / kell büntetésből aludni?” (Krusovszky, 2013, 35). Ezzel szemben a Foltember rímbe szedve jeleníti meg ugyanazt a szituációt: „Ki volt ez az ember, / folt hátán folt? / Egy hajléktalan bácsi, / anya így válaszolt.” (Krusovszky, 2013, 33) Szintén a hajléktalanok világába kínál betekintést Lackfi János Egy csöves Afrikában (2016, 24) c. verse, ahol a kamaszhang az előző két verssel ellentétben közömbös hangnemben számol be egy hajléktalan haláláról: „és már csak tavasszal / vették észre, / mikor szaga lett, / meg folyt belőle minden, / meg ilyesmi.” (Lackfi, 2016, 24)

A fiatalok gyakran fokozott figyelmet mutatnak a politikai élet iránt. Foglalkoznak társadalmuk jövőjével, s akár szeretnének változtatni is rajta. (Weöres, 1964, 744) Ez az érdeklődési terület a kamaszversek világát sem kerüli el, s a versekben gyakran jelenik meg politizáló hang. Ágai Ágnes NEMzedék c. kötetében több vers is hangot ad a kamaszok gyakran politizáló, jobb jövőben bízó, változtatni akaró ambícióinak. A kötet versei keletkezésük időpontjából adódóan nem a demokrácia, hanem a kormányváltás, a szocializmus generációjának nézőpontjának tükrözéseként nyilvánulnak meg. A versekben megjelenő negatív jövő- és világkép (A forradalom, a háború, Azt hiszik nem tudsz semmit) azonban a 21. századi kamaszokra is jellemző.

A KORTÁRS KAMASZVERS NYELVEZETE

A kortárs gyermek- és ifjúsági művek megpróbálják lebontani a köznyelv kiemelt presztízsét, és élőbeszédszerű nyelvhasználatot igyekeznek tükrözni a különböző regiszterek egybecsúztatásával. (Petres Csizmadia, 2015, 33) A korábbi alkotások követendő nyelvi minták közvetítőjeként tekintettek magukra. Ezzel szemben a kortárs versek-

ben háttérbe szorult a didaktikai szándék, ezáltal a posztmodern irodalmi alkotások tanító, magyarázó leírásokat alig tartalmaznak. (web5)

Az irodalmi nyelv mellett a kortárs lírai alkotásokban tehát megjelennek a különböző nyelvi regiszterek. A posztmodern kamaszvers gyakran alkalmaz populáris regisztert, hétköznapi beszédmódot is. A költeményekből eltűnnek az udvariassági tabuk, s hangot kap a kamaszok szókimondósága. (Petres Csizmadia, 2015, 33) A kortárs kamaszversekben teret kapnak az ún. csúnya szavak, káromkodások, szitkozódások, illetve a szexualitáshoz tartozó kifejezések is. Lackfi A fiúk c. verse is tartalmaz szitkozódást, illetve szexualitásra utaló kifejezést is: „fingós hangot / adnak ki, és ezt rohadt viccesnek / tartják, .../ csapdossák a fenekünket, / és ránk tapadnak” (Lackfi, 2016, 12)

A nyelvi tabuk feltörése mellett ezek a versek szívesen alkalmazzák a kamaszok nyelvezetére jellemző szleng szavakat, idegen, főként angol eredetű szavakat, sőt terminus technikusokat is. Ágai Ágnes Megkérdeztem egy legyet... kezdetű költeménye választékos megfogalmazásban, idegen eredetű és iskolában tanult különböző szakkifejezések használatával íródott. A vers maga önirónia, hiszen a költemény lírai éneje tisztában van filozofikusságával: „lám, a pók csendben szövöget, / megalapozza a jövőjét. / Mire ő azt mondta, hogy / ne ezópuszkodjak / mindenkinek más a bioritmusa.” (Ágai, 1985, 12)

A naplószerű, monologikus kamaszszövegek diákszleng, argó, zsargon segítségével, a kamasz hangján próbálnak hitelesen szólni a célközönséghez. (web5) Lackfi János Ballagók baromi búbanatos balladája c. intertextualitására, a Hopp Juliska kezdetű ének átírására épülő verse a kamaszok által gyakran használt szlengszavakat tartalmaz: „Ofő néni, ofő bácsi, / így kell járni, úgy kell járni.” (Lackfi, 2016, 43)

A kamaszversek jellegzetessége a nyelvi bátorság, szókimondás is. Ilyen szókimondás található meg Lackfi János *Robban az iskola* c. versében is, melynek iskolás lírai énje őszintén fejt ki véleményét az iskoláról: „Iskola? Uszoda... / Pusztulunk, nem csoda, / Unalom csarnoka, / Robban az iskola.” (Lackfi, 2016, 8)

Tanulmányom lezárásaként elmondható, hogy a kortárs kamaszversek rendkívül változatosak, mind poétikailag, mind a versek témáit tekintve. A 21. századi diákokhoz témájában és nyelvezetében közelálló kortárs ifjúsági lírát pedig érdemes beilleszteni az alap- és középiskolások óraterveibe is.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- ÁGAI Ágnes: *Kamaszságok*, Móra, Budapest, 1985
- ÁGAI Ágnes: *NEMzedék*, Móra, Budapest, 1988
- KOLLÁR Árpád: *Milyen madár*, Csimota, Budapest, 2014
- KRUSOVSKY Dénes: *Mindenhol ott vagyok*, Magvető, Budapest, 2013
- LACKFI János: *Kapjátok el Tüdő Gyuszt!*, Móra, Budapest, 2013
- LACKFI János: *Robban az iskola – Gyerekversek ünnepekre és köznapokra*, Móra Könyvkiadó, Budapest, 2016
- LÁSZLÓ Noémi: *Feketeleves*, Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2010
- PETRES CSIZMADIA Gabriella: *Fejezetek a gyermek- és ifjúsági irodalomból*, Oktatási segédlet, Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 2015
- VARRÓ Dániel: *Szívdesszert*, Magvető, Budapest, 2007
- WEÖRES Sándor: *A vers születése*, In: *Híd irodalmi művészeti és társadalom-tudományi folyóirat*, Évfolyam: 1964, 7.-8. sz.
- web1 = PROHÁSZKA János: *Mit olvas a mai ifjúság*
<http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/mit-olvas-a-mai-ifjusag-0> (Letöltés ideje: 2017.04.06)
- web2 = NAGY Boldizsár: *Miért rettegünk a tinédzserektől? Kamaszfóbia a magyar kamaszirodalomban*
<http://magyarnarancs.hu/konyv/miert-rettegunk-a-tinedzserektol-80253> (Letöltés ideje: 2017.04.06)
- web3 = GOMBOS Katalin: *A gyereklíra reneszánsza*, Iskolakultúra 2007/5
http://epa.oszk.hu/00000/00011/00115/pdf/iskolakultura_EPA00011_2007_05_042-058.pdf (Letöltés ideje: 2017. január. 20.)
- web4 = LOVÁSZ Andrea: *Amiről nem lehet beszélni, arról is beszélni kell – avagy képmutató-e a kortárs ifjúsági irodalom*
<http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/amiről-nem-lehet-beszélni-aról-is-beszélni-kell-avagy-kepmutato-e-a-kortars#footnote-2> (Letöltés ideje: 2017.04.07)
- web3 = LOVÁSZ Andrea: *Felnőtt gyerekirodalom, Vázlat egy védő- és vádbeszédhez*
http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/felnott_gyerekirodalom (Letöltés ideje: 2017.04.07)

KALOCSÁNYI MÓNIKA

NEMES NAGY ÁGNES BORS NÉNI KÖNYVE CÍMŰ MŰVÉNEK BÁB- ÉS DRAMATIKUS JÁTÉKOKKAL VALÓ IRODALOMPEDAGÓGIAI FELDOLGOZÁSA

2. FOGLALKOZÁS: A BORS NÉNI ÉS A BORS CÍMŰ MESE FELDOLGOZÁSA

■ Ráhangelődés

A második óra témája Nemes Nagy Ágnes *Bors néni és a bors* (Nemes Nagy, 2012, 10) című művének feldolgozása. Az első órához hasonlóan a második órát is egy rendhagyó olvasásra keretein belül folytatjuk. A játékok megvalósításához tartjuk az informális körben ülős formát, hogy mindenki jól láthassa és hallhassa a másikat. Az óra célja a szövegértés fejlesztése szakaszos olvasás módszerével, az információfeldolgozás, a problémamegoldó gondolkodási képesség fejlesztése drámajátékok és bábjáték segítségével. A mese feldolgozása közben hallás utáni szövegértéssel, majd beszélgetéssel és játékkal szóban fejlesztjük a gondolatok, érzések és tények kifejezésének és értelmezésének képességét, emellett a mese dramatizálásával szerepet kap az erkölcsi kompetencia fejlesztése. Ha mindenki helyet foglalt, kezdődhet az óra.

Ismétlés a forró szék játékkal és mesére való hangolódás az asszociációs játékkal

Az órát a forró szék (N.Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 316) nevű drámajátékkal kezdjük. A tanár kijelöl egy ta-

nulót, illetve önként is jelentkezhet valaki, aki megkapja Bors néni bábuját, így jelezve kiválasztottságát. A kiválasztott tanuló Bors néni szerepébe helyezkedik, és feladata, hogy a szereplő nevében, egyes szám első személyben válaszoljon a társai által feltett kérdésekre. A tanulók bármit kérdezhetnek a szereplőről, ami az előző órán elhangzott, így játékos formában ismétljük át az előző órán tanultakat. 2-3 kérdés után választhatunk másik tanulót, aki a mesehős szerepébe lép. A forró szék együttműködésen alapuló tanulásakor is használható, ekkor a csoportok, miután meghatározták a szereplőjüket, kérdéslistát állítanak össze egy-egy művel kapcsolatban a másik csoport számára. A gyakorlat fejleszti a tanulók kommunikációs és kérdésalkotó képességeit és ösztönzi őket a konvergens kérdések alkotására, amelyekre egyetlen vagy néhány körülhatárolt válasz adható, és a kérdésalkotás a korábbi ismeretek felidézését igényli (web 1).

Az ismétlés után a befejezetlen mondat játéka következik, melynek köszönhetően tapasztalatszerzéssel gondolatok születnek a borsról. A tanár körbead egy tál borsot, és a tanulók befejezik a „*Nekem a borsot látva az jut eszembe, hogy...*” kezdetű mondatot. A feladat több érzékszervet is mozgósít, a gyerekek láthatják,